

Hoşkadem devrine ait altın sikke (İstanbul Arkeoloji Müzesi, teşhir nr. 859)

1462-1465 yıllarında Buhayre'de Lebîd kabilesi üzerine beş sefer düzenledi. Hoşkadem'in son faaliyetleri, hacılar için hazırlanan erzakı yağmalayan Benî Ukbe kabilesi şeyhi Mübârek'e ve Yukarı Mısır'da Hewâre şeyhi Yûnus b. Ömer'e karşı kuvvet gönderilmesi teşkil eder.

10 Rebîülevvel 872 (9 Ekim 1467) tarihinde vefat eden Hoşkadem zeki ve sabırlı bir devlet adamı, aynı zamanda iyi bir savaşçı olup âlimleri himaye etmiştir. Diğer Memlûk sultanları gibi Hoşkadem de ticareti tekelinde tutmaya çalışmış, ancak koyduğu ağır vergiler hem şehir halkı hem de bedevîler arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Ayrıca hıristiyan ve yahudi aleyhtarı bir politika takip ederek idarî görevlerdeki birçok gayri müslimin görevine son vermiştir. Onun saltanat dönemi Mısır ve Suriye'nin sâkin devrelerinden birini teşkil eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Fâtih Devrine Âit Münşeât Mecmuası (nşr. Necatî Lugal – Adnan Sadık Erzi), İstanbul 1956, s. 3-5, 41-42, 44, 66-68; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 429, 510; Ebû Bekrî Tihriânî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye* (nşr. Necatî Lugal – Faruk Sümer), Ankara 1962, tür.yer.; Âşikpaşazâde, *Târih*, s. 206, 208-210, 213; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, II, 378-458; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 497, 510-513; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttâtu't-tevfîkiyye*, Kahire 1969, I, 123-124; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 143, 189-190; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 275-276; J. W. King, *Historical Dictionary of Egypt*, London 1984, s. 388-389; Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fâtih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1985, s. 332-338; Refet Yınanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 59 vd.; İsmail Yiğit, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memluklar*, İstanbul 1991, VII, 118-119; Şehabettin Tekindağ, "Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münasebetleri", *TD*, sy. 30 (1976), s. 77-79; a.mf., "İnâl (Aynâl) al-Adîrud", *El²* (Fr.), III, 1228; M. Soberheim, "Hoşkadem", *İA*, V/1, s. 564-565; Halil İnalçık, "Mehmed II", a.e., VII, 523-524; P. M. Holt, "Khuşkadam", *El²* (Fr.), V, 74-75.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

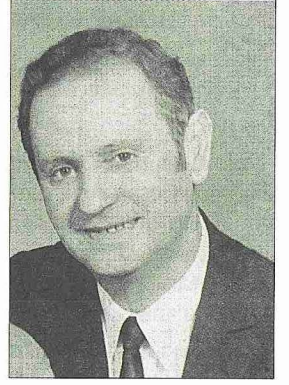
HOŞNÜVİS

(bk. HATTAT).

HOŞSES, Sadi

(1912-1994)

Türk müzikisi bestekârı
ve ses sanatçısı.

Sadi
Hoşses

Babası Tâhir Mazhar Bey'in sulh ceza hâkimi olarak görev yaptığı Halep'te doğdu. Annesi Hayriye Hanım'dır. İki üç aylık iken ailesi İstanbul'a geldi. Altı ay sonra babası Tekirdağ'a tayin edildi. Tekirdağ, Antalya, Dinar ve Alanya Ağır Ceza Mahkemesi reisliklerinde bulunan babasının Alanya'da ölümünden sonra Sadi ailesiyle birlikte İstanbul'a döndü. Onun İstanbul'da doğduğu ve annesinin adının Hürriye olduğu şeklindeki bilgiler yanlıştır.

İlk tahsilini Kasımpaşa'daki Numune Mektebi'nde yapan Sadi, Amelî Hayat Lisan ve Ticaret Mektebi'ni bitirdikten sonra sekiz yıl kadar İstanbul Elektrik İdaresi'nde çalıştı. 1936 yılında İstanbul Radyosu'na ses sanatkârı olarak girdi. İki yıl sonra yeni açılan Ankara Radyosu'na geçti ve buradaki görevinden 1952'de istifa etti. Ankara ve İstanbul'da on yıl kadar ticaretle meşgul olup tekrar Ankara Radyosu'ndaki görevine döndü. Burada ses sanatçısı, uzman, şef yardımcısı, koro şefi olarak çalıştı. Ayrıca repertuar kurulu üyeliği, repertuar hocalığı gibi görevlerde bulunan Hoşses'in son görevi Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Müzik Dairesi Repertuar Kurulu üyeliğidir. Sadi Hoşses emekliye ayrıldığı 1982'den sonra İzmir'e yerleşti. Bir süre İzmir İhracatçıları Birliği'nde başbakanlık murâkibi olarak görev yaptı. Bostanlı'da açtığı dershanede Türk müzikisi ve ud dersleri verdi. 3 Temmuz 1994 tarihinde vefat etti ve Karşıyaka'da Soğukkuyu Mezarlığı'na defnedildi.

Sadi Hoşses kendi ifadesine göre ilk müzik zevkini anne ve babasından aldı. Çocukken babasıyla gittiği tekke ve camilerde dinlediği dinî eserler ve bir süre sonra mahalle camisinde okumaya başladığı ezanlar onun bu alandaki ilk tecrübeleri oldu. İstanbul Elektrik İdaresi'nde çalışırken Kasımpaşa'daki Küçük Piyâle Paşa Camii imamı Şeyh Mehmed Cemâleddin Efendi ile (Kasımpaşalı) tanışarak ondan müzik dersleri almaya başladı. Halit Lemî Atlı, Hâfız Kemal, Kemal Batanay, Muallim Kâzım Uz, Kemal Niyazi Seyhun ve Nuri Halil Poyraz'dan da istifade eden Sadi Hoşses'in müzik hayatında Kemânî

Reşad Erer'in önemli bir yeri vardır. Askerliğini yaptığı sırada bir cuma namazında okuduğu iç ezanı dinleyen Reşad Erer'in kendisine özel ders verebileceğini söylemesi üzerine onun yanında başladığı çalışmalarına hocasının vefatına kadar (1940) devam etmiş, İstanbul Radyosu'na da onun vassatasıyla girmişti.

İstanbul Radyosu'nda çalışırken Vecihe Daryal, Ankara Radyosu'na girdikten sonra Refik Fersan, Fâhire Fersan, Ruşen Ferit Kam, Mesut Cemil Tel gibi üstatların yanında müzik bilgilerini geliştirerek kendisini yetiştiren Sadi Hoşses ses sanatkârlığının yanı sıra koro yöneticiliği, hocalığı ve özellikle bestelediği şarkılarla tanınır. Okuyuşunda klasik icranın özellikleri yanında yumuşak ve lirik bir üslup hâkimdir. Espri ve hareketli kişiliğine rağmen bestelerindeki ilham kaynağının "ıstırap" olduğunu, beste yaparken melodilerin ona âdeta hüzün verdiğini ifade etmesi dikkat çekicidir. Eserlerini sessiz bir ortamda ve güneş batarken bestelediğini, rast, ferahfezâ ve kürdîli-hicazkâr makamlarını çok sevdiğini söyler.

Sadi Hoşses'in ilk eserinin, on yedi yaşında iken bestelediği güftesi de kendisine ait, "Elâ gözüm sana billâh can mı dayanır?" mısrayla başlayan rast şarkı olduğu kaydedilirse de kendi ifadesine göre ilk eseri, güftesini de kendisinin yazdığı, "Bağa girdim ay çıktı" mısrayla başlayan karcıgar şarkıdır. Nitekim onun izniyle Rahmi Kalaycıoğlu'nun 1960'ta yaptığı nota neşriyatında (bk. bibl.) bu şarkının beste tarihi 1938, sözü edilen rast şarkının beste tarihi ise 1941 olarak verilmiştir. Son eseri güftesi Yûnus Emre'ye ait olan, "Karlı dağları mı aştın?" mısrayla başlayan hicaz şarkısıdır. Eserlerinde klasik bestekârlık kaidelerine bağlı kalan Sadi Hoşses ilâhi ve şarkı formunda seksen civarında eser bestelemiştir. Elli bir adet şarkısı Türkiye Rad-

yo ve Televizyon Kurumu repertuvarında kayıtlıdır. Bazılarının güftesinin de kendisine ait olduğu bu eserler arasında, "Gül sen gülün olayım" ve "Gülmedi şu bahtım gülmedi gitti" mısraları ile başlayan hicaz, "Hicrânı açmıştır sinede yara" mısra ile başlayan mâhur, "Yıldızlı semâlarda haşmet ne güzel şey" mısraıyla başlayan kürdîli-hicazkâr makamındaki şarkıları onun çok sevilen eserlerindedir. Bestekârın zengin olduğu söylenen nota koleksiyonu vefatından sonra evinden çalınmıştır. Ege Üniversitesi Devlet Türk Müsiki Konservatuarı Temel Bilimler Bölümü'nde Gülten Özdürgen tarafından *Sadi Hoşses. Hayatı, Eserleri, Besteciliği* adlı bir mezuniyet çalışması yapılmıştır (1993).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 253-254; Rahmi Kalyacıoğlu, *Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı Sayı 7: Sadi Hoşses*, İstanbul 1960; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 578-580; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 170-171; Cevdet Kozanoğlu, *Radyo Hatıralarım*, [Ankara] 1988, s. 11, 13; *TSM Sözlü Eserler*, tür.yer.; "Okuyucularımızdan: Sadi Hoşses", *Radyo*, sy. 6, Ankara 1942, s. 17; Kemal Deniz, "Sadi Hoşses Neler Anlattı?", *Radyo Haftası*, sy. 11, İstanbul 1950, s. 26-32; "Sâdi Hoşses", a.e., sy. 46 (1951), s. 37; Zahide Tarhan, "Sâdi Hoşses'le İstanbul'da Yapılan Meraklı Röportaj", a.e., sy. 124 (1952), s. 6-9; Nevres Arı, "Ankara'nın Kıymetli San'atkârı Sadi Hoşses", a.e., sy. 193 (1954), s. 15-19; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 181-182 (maddenin yazımında Sadi Hoşses'in hanımı Servin Hoşses'ten alınan bazı doküman ve şifahî bilgilerden de faydalanılmıştır).

NURİ ÖZCAN

HOTEN

Doğu Türkistan'ın güneyinde tarihî bir şehir ve bölge.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Uygur özerk bölgesi"nde ve Pamir-Altın dağları silsilesinin kuzeyi ile Taklamakan çölü arasında yer alır; denizden ortalama 1300-1500 m. yüksekliktedir. Tarım ırmağının kolu olan Hoten Derya'nın orta bölümünde bulunan Hoten şehrinin 1980'li yıllardan sonra 130.000 nüfusa ulaştığı tahmin edilmektedir. Hoten Derya'ya bağlı kanallarla sulanan bölge topraklarında meyvecilik, bağcılık ve pamukçuluk gelişmiştir. Bunların yanında hayvancılık da önemlidir; özellikle çevredeki bozkırlarda yayılan koyunlardan elde edilen kaliteli ince yünler meşhurdur. Bölgenin en eski ve en önemli iş kolu ise ipekçiliktir; hükümet de bu kola daha fazla önem vermektedir.

Hoten tarih boyunca buradan çıkarılan yeşimle (nefrit, jad) tanınmıştır.

İlk ismi Yotkan olan Hoten, Eskiçağ'dan itibaren Budist kültürünü Orta Asya'ya bağlayan en önemli merkezi teşkil etmiştir. Çinliler tarih boyunca buraya büyük önem vermişler ve Türkler gibi kutsal taş kabul ettikleri yeşim sebebiyle Hotenliler'i daima hoş tutmaya çalışmışlardır. Öte yandan Hindistan ve Tibet'e yakın olması şehri bir anlamda Orta Asya'nın merkezi durumuna getirmiştir. Bugünkü Hoten'in 8,5 km. batısında bulunan harabelerde yapılan kazılarda çeşitli manastır kalıntıları ortaya çıkarılmış ve geniş hücrelerinde Budizm'le ilgili birçok Sanskritçe belgeye rastlanmıştır. Burada ele geçirilen küçük buluntular ve duvar resimleri Hint, Çin ve Greko-Budist dinî sanatlarının özelliklerini taşımaktadır.

Milâttan önce II. yüzyılda Çin'in Roma ve Ön Asya kültürlerini tanımaya başlamasıyla birlikte bu yöne doğru istilâlarını geliştirmesi sonucunda hâkimiyetini Hoten yakınlarına kadar ulaştırdığı görülür. Bu sıralarda Çin ile Batı âlemi arasında münasebet kuracak olan İpek yolunun açılması ve bir kolunun Hoten'den geçmesi şehrin önemini daha da arttırmıştır. O dönemlerde Büyük Hun İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında olduğu anlaşılan şehir milâttan sonra 74 yılında Çinliler'in eline geçmiş, II. yüzyılın başlarında ise bağımsız küçük bir devlet haline gelmiştir. Fakat daha sonra Tabgaçlar'a, onun arkasından da Göktürk Hakanlığı'na tâbi olan bu devlet, 630'da Göktürkler'in yıkılmasından sonra Çin'deki Tang hânedanlığına bağlanmıştır. Bu dönemde şehirde Türk âdetlerinin iyice yerleştiğini gören Çinliler, halkın yadırgamaması için tayin ettikleri valiye bir Türk unvanı vermişlerdi. Hoten'den geçen ünlü Budist rahibi Hsüan Tsang (ö. 664) burayı çok beğendiğini, insanların temiz, ahlâklı ve zengin olduklarını, ilmî meselelerle ve çeşitli sanatlarla uğraştıkları gibi eğlenmesini de bildiklerini, müsikî, şarkı ve rakastan hoşlandıklarını, yün ve derinin yanı sıra ipek, beyaz çuha gibi daha değerli kumaşlardan yapılmış elbiseler giydiklerini bildirmektedir. 744 yılında kurulan Büyük Uygur Kağanlığı sınırlarına dahil olan Hoten, bu devirde ve özellikle bu devletin 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılması üzerine bölgenin yoğun biçimde Uygur göçmenlerince iskân edilmesinden sonra tamamen Türkleşti; Uygurlar'ın X. yüzyılın sonlarında Kara-

hanlı Devleti'ne bağlanmasından sonra da İslâmlaştı. Hotenliler'in İslâmiyet'le tanışmaları ilk defa, Karahanlılar'ın burayı henüz hâkimiyetleri altına almamaları yıllarda Baytaş Mûsâ Kağan'ın gönderdiği davetçi Ebû'l-Hasan Muhammed b. Süfyân el-Kalamâtî vasıtasıyla 360 (971) yılında olmuştur.

İslâm kaynakları içinde Hoten'le ilgili olarak verilmiş en ayrıntılı bilgilere, IV. (X.) yüzyılda yazılmış olan *Hudûdü'l-âlem*'de ve Gerdîzî'nin *Zeynü'l-aḥbâr*'ında rastlanır. *Hudûdü'l-âlem*'de Hoten hakkında, Türk kabile ve memleketlerinin anlatıldığı bölümde değil Çin'in tasvir edildiği kısımda bilgi verilir. Hoten'in iki nehir arasında kurulduğundan ve sakinlerinin genellikle ham ipek ticareti yaptıklarından bahsedilir. Hoten hükümdarlarının kendilerini Türkler'in ve Tibetliler'in beyi olarak tanıttıkları, Çin ve Tibet sınırında oturdukları, nahiyelerde sorumlu beylerin bulunduğu, bölgeden 70.000 muharip çıktığı ve ayrıca Hoten nehrinden yeşim taşı elde edildiği verilen bilgiler arasındadır (s. 85-86). V. (XI.) yüzyıl müelliflerinden Gerdîzî ise Hoten'in Çin sınırında büyük bir şehir olan Kücâ'ya on beş günlük mesafede olduğunu, şehirde çok sayıda put bulunduğunu, şehre Dokuz Oğuzlar'ın hâkim olduğunu, halkın Şamanizm'i benimseydiğini, şehirde iki kilisenin yer aldığını, kuzeyinde müslümanlara ait bir mezarlığın bulunduğunu, ahalinin Araplar gibi giyindiğini, meyve, arpa, buğday, darı, susam ve pamuk yetiştirildiğini, çok sayıda dut ağacı bulunduğunu, ipekçilik yapıldığını ve halkın ipek elbiseler giydiğini, yörede çok sayıda değirmen bulunduğunu ve değirmenlerdeki un eleklerinin ipekten yapıldığını anlatır (*Zeynü'l-aḥbâr*, s. 270-271).

XI. yüzyılın başlarında tamamen Karahanlılar'ın idaresi altında bulunan Hoten, Karahanlı Hükümdarı Yûsuf Kadır Han'dan sonra üç oğlundan Şerefüddeve Ebû Şücâ' Arslan Han'ın idaresine bırakıldı. Hoten daha sonra Karahıtaylar'ın eline geçti. Bölgeye ilk defa 1128 yılında hücum eden Karahıtaylar Hoten ile birlikte İmil, Balasagun ve Kâşgar'a da saldırdılar. Bu ilk akın Arslan Han Ahmed tarafından durdurulduysa da iki yıl sonra bu bölgelerin tamamı Karahıtaylar'ın eline geçti. Hârizmşah Alâeddin Muhammed ile Nayman Prensi Güçlüg (Güçlüğ, Küçlük) Karahıtaylar'a karşı bir ittifak yapmışlardı. Buna göre Hârizmşah, Karahıtay Hükümdarı Gürhan'ı ortadan kaldırırsa Kâş-